

2860.

Keelelise uuenduse kirjastik Nr. 28.

4-2860.

Joh. Aavik.

O kysimus.

Kas o läheb läbi või ei?

Motto: Mu armas o.
Dr. Jakob Hurt.

11769

2.
39375

Kirjastus „Istandik“, Tartu. 1919.

- 114396609

Hind 3 mk.

2000.

Et keeleuenduses on kysimus kerkind endiste, praegoses keeles u-ks muutund o-de elostamisest, s. o. mitmed praegosed u-d tahetakse jälle o-deks tagasi muuta (näituseks „õnneto, talo, jalgo“) — see on vist kõigile tuttav, kes keeleuenduse käiko vähegi on tähele pannud. Ettepanek selleks tehti nende ridade kirjutaja poolt juba 1915 broshyyris „Katsed ja näited“ (I), kus seda uuendust, õigupoolest vanastust, pikemalt põhjendetakse ja kogoni väike sellekohane keeleproov antakse. Pärast seda on ilmud mõned raamatud, kus elostet o on läbi viidud¹⁾. A. 1916. ilmus „O sõnastik“²⁾, kus antakse o-lised tuletuslõpud ja sõnatyved, mis sisaldavad o kaugemal esimest silpi. O elostamise asi on säältpääle saand keeleuenduse kõige äärmisemaks nähtuseks, ta haripunktiks, mis on tekitand paljo erimeelseid ja vastovaidlevaid arvamisi, mida ettepaneko tegijalle nii mitmelt poolt on avaldet. Et nendele arvamis-tele vastata, eriti eelarvamiste udu peletada ja yleldse kogo kysimust põhjalikomalt valgustada, selleks on käes-olev broshyyr kirjutet. See oli tarviline, sest asi on seemäära tähtis.

*

Yhelt poolt on endise o elostamine teatavais sõnos ja sõna-lõppudes yks kõige kergemaist keeleuendusist, või lihtsalt kõige kergem, sest et ta a r u s a a m i s t vähematki ei raskenda, nagu seda võivad enam-vähem teha uued tundmata sõnad ja vormid. Ta peaks ka vähem võõrastama ja vähem segavalt mõjoma kui iga morfoloogiline uuendus, kus ometi sennise asemelle hoopis erikõla-

1) Paul Heyse: Niino ja Maaso. Eestindand ja järelsõnaga varustanud Joh. Aavik. Kirjastus „Reform“, Tartus 1915.

Hirmu ja õuduse jutud IV (Tühi maja). Tõlkinud ja järelsõna kirjutand Joh. Aavik. Sama kirjastus. 1915.

T. A. Hoffmann: Liivamees. Tõlkind II. Mora ja Joh. Aavik. Kirjastus „Istandik“, Tartus 1918.

Hirmu ja õuduse jutud XII. (Handkabel). Tõlkind Joh. Aavik. Kirjastus „Istandik“, Tartus.

V. Ridala: Merineitsit. Noor-Eesti kirjastus, Tartus 1918.

Pääle selle veel on o-d tarvitet ka noorsoo ajakirjas „Uudismaas“.

2) O sõnastik. Sõnatyved, kus endine o (kaugemal esimest silpi) tuleks praegose u asemel jälle tarvitusele võtta. Kokko seadnud Joh. Aavik ja V. Ridala. Kirjastus „Reform“, Tartus 1916.

line häälik või häälikoryhm tahetakse võtta (näit. -a asemelle -e: poisse, püsse, pulte), kuna o-uuenduses on meil tegemist õige väikese kõlalise muutusega: u läheb lähedakõlaliseks o-häälikoks. Seepärast o-reform peaks olema vähem haavav ja puudutav kui iga muu uuendus. Et näitusi tuua, lause: 'Õnneto liigutas ettevaatlikolt omi jalgo' (mis sisaldab elostet o-id) peaks tunduma vähem uuenduslikona kui järgmine: 'Õnnelikes ja korraldet oludes oli ta elu vooland sarnasena metsajärve selgeile ja rahulikele vesile' (kus on kõiksugu muid uuendusi, mitte aga o-d). Või võetago sama lause uuesti, aga ilma nende uuendusteta, vaid ainult o-uuendusega: 'õnnelikkodes ja korraldatud oludes oli ta elo voolanud sarnasena metsajärve selgetele ja rahulikkodele vetele'. — Kummal kujul on lause nyyd uuenduslikom ja kummal vähem uuenduslik? Kahtlemata tundub ta vähem uuenduslikona o-dega; mõni lugeja vahest ei paneks o-id suuremat tähelegi. Veel vähem oleks vahe, kui ainult kuulda lauset, mitte ise lugeda. Sest o ja u vahe on silmale tunduvam (tähtede erisuguste kujode tõtto) kui kõrvale. Kui keegi o-dega kõneleks, peetaks seda vahest vaid mingiks natuke individuaalseks häälingoks. O on seega kaugelt väiksem, vähem tunduv uuendus kui i-mitmused, i-minevikod, lyhemad mitmuse partitiivid mõnedest sõnadest, nd- ja tet-lõpulised partitsiibid (teind, kirjutet), kogoni e pro a i- ja u-tyvede mitmuse partitiivis ('õnnelikke poisse' pro 'õnnelikka poissa'). See peaks ometi kõigile selge olema.

On kord nii, siis võiks arvata, et need, kes on tet-partitsiibi, i-mitmuse, või kogoni ainult e-partitiivi (pro -a) ja mõnede muude lyhemi partitiivide poolt, ammogi siis oleksid ka o¹) poolt. Aga mida näeme? Kõige poolt ollakse, kõige julgemigi uuendustega suudetakse leppida, isegi kunstlikult moodostet uusi sõno ja lõppe ollakse valmis vasto võtma, ainult o-d ei taheta, o-d ei jaksata seedita, o leitakse liialduslik, pöörane, võimato olevat.

Kust tuleb see eitav suhtumine, kogoni teatav vaenolisvigi o vasto, isegi mõnede keeleuuenduse hardaimate poolehoidjate juures?

Osalt tuleb see sellest, et, teiselt poolt, o tõesti on kõige raskem uuendus, tõepoolest raskem kui -tet, -nd, nt-partitiiv (lii-

1) Lyhemuse pärast ytleme elostet ehk elostetava o asemel sagedasti lihtsalt o.

gent, võtint, habent' pro ,liiget, võtit, habet'), i-mitmused ja lyhemad partitiivid, ja seda seepärast et, kuna muud uuendused puudutavad vaid üksikoid sõno ehk sõnaliike, o-reform käib läbi kogu keele ehituse, esineb terves reas vormides ja suures hulgas sõnos. Võimato oleks kirjutada paarirealist teksti, kus mitte ei tuleks seda uuendust tarvitada; sest peaaegu iga kolmas u tuleks o-ks muuta. Oma esinemise rohkuse poolest yletab seega o kõik muud uuendused. Seepärast, kuigi üksikois sõnos vähe tunduv (on ju u-st, nagu öeldud, vaid väike samm o-ni), esitab ta siiski yleldist, konstitutsionaalist muutust, teatavat transpositsiooni keele foneetilises jumes. Ja et just seda iseäranis tõrges ollakse muutma, siis ollakse kõige järeleandmattusega o elostamise vastu. Et võrdlust tarvitada, siis muud uuendused on kui üksikod, kuigi silmapaistvad muustrid kuski keelekanga osas, elostet o aga on kui yleldine omavärviline lõimelõng, mis kogu kangast läbi käib ja selle yleldist värvingot veidi teisendab.

Teiseks on o-uuenduse raskus ta äraõppimise raskuses: nõuab oma jago õppimist ja vaeva teadmine, missugused praegosed u-d tuleb o-ks muuta. Sest ei iga u asemelle tule o; suurem hulk u-id jääb u-deks. Missugused u-d o-ks lähevad, seda õpetab „O sõnastik“. Kõige päält esineb u asemel elostet o viies muute- ja tuletuslõpus: 1) vokaallõpulis mitmuse partitiivis (,jalgo, vano kirjo'); 2) **-go, -ko** lõpulis kaskkõnes (,olgo, tulgo, kirjojago, andko, tõmmako'); 3) **-k** tuletuslõpp, genetiiv **-ko** (,kõnnako, õnnelikost isikost, laevastikota jne.; läbis-tikko, vastastikko jne.); 4) **-ng**, gen. **-ngo** (,lahingos, lepingolle, murrangos' jne.); 5) **-to**, genetiiv **-toma** (,õnneto, armeto, määratomad' jne.). Muudes lõppudes jääb u pysima. See kõik on ysna väike asi meeles pidada. Pääle selle tuleb aga veel meeles pidada viis-kuussada tyvisõna, kus teises silbis u asemel peab olema o (need sõnad leiab „O sõnastikost“). Viimaste meelepidamine aga nõuab juba suuremat vaeva ja pingotust. Nende viie-kuue saja o-sõna teadmises õigupoolest ongi o-uuenduse omandamise pääraskus, ta tõsine, ta ainos ololine raskus.

Missugune u on endisest o-st tulnud ja mis seepärast tuleb o-ks jälle tagasi muuta, seda näitab kõige paremini Soome keel, kus esialgne o on niisugusena pysind. O esineb kaugemal esimest

silpi ka mõnis Eesti murdeis (Lõuna murdeis), kuid mitte järjekindlasti ja mitte täielisel yhtepidavusel Soome keelega. See pärast tuleb Soome keele elostamises aluseks võtta. Sõnatyvedes, mis meil Soome keelega yhdised ei ole, tuleb u-o-kysimus lihtsal kokkoleppe teel otsustada: yhtedes määratakse u asemelle o, teistes jäetakse u, muidugi võimalikolt teatavaile analoogiaile ja assotsiatsioonidelle nõjades. Ja kuigi mõne sõna suhtes yhe korraga kokkoleppelle ei jõuta ja selles esialgu u ja o vankuvad on, mis sellest? Teatav vankuvus ja eba-järjekindlus paaris kymnes sõnas ei tee veel viga. Kyll see vähehaaval väheneb ja asetub¹⁾.

Kolmandaks esineb raskus ka u ymberõppimises o-ks kõnekeeles. Ja raskus on siin just ses, et o kõlaliselt nii lähedal on u-le. Kergem oleks mingi hääliko asemel häälima harjuda yht kõlaliselt kaugemal olevat häälikot, kui yht lähedal seisvat häälikot teisega asendada. O kergus käändib seega teiselt poolt ta raskuseks, või lihtsamini öeldud: o raskus on ta kerguses. Sest mida väiksem kõlaline vahe, seda raskem ymber õppida. Lõuna-estlased võivad kirjakeelt ära õppides kergesti vabaneda vokaalharmooniast, sest et a ja ä, u ja y vahel on tunduv vahe, kuid neil on raske loobuda yleliia kõrgest 3-nda välte ee-st, oo-st, oo-st, mis neil ii-le, uu-le, yy-le lähenevad; samoti on saarlasil raske õ häälik ära õppida, mida õ-ga korvavad; kõigil eestlasil häälima õppida kõlalisi g, b, d, sest et neil on need samad konsonandid kõlatomad meediad.

Kõike seda tähele pannes ja arvesse võttes võib öelda, et o elostamine on tõesti raske reform, kõige raskem senni ettepanud uuendustest. Me oleme siis täisi teadlikod ettevõtte raskusest.

1) Neid vankuvusi ja kõhelusi märgivad „O sõnastikos“ kaksikvõrmtid ja kysimusmärgid. Järgmises uues trykis, mis täielisuse pärast ka u-sõnad saab sisaldama, läheb kahtlemata korda neid vankumisi märksa vähendada. Dr. L. Kettuse sellekohase arvustuse järele olgo siin järgmised „O sõnastikos“ leiduvad vead õiendet, mis õiendused sõnastiko tarvitajad palutakse silmas pidada: peab olema: ennegu, hoogu, idu, katkuhaigus, kibuvits, idu, kohupiim, kubo, kuhmu, kãgo, kõhu, augu, muhu, neelu, pisuhänd, pakk-o, põhk-u, risu, vibu, virutama. — Kadond v järel olnud u-ks muutund o-d ei muuda me o-ks tagasi, seepärast a r u (saama), (mitte a r o) ja h u jne.

II.

Kuid raskus ei peaks tagasi kohutama, kui asi meeldib ja armas on. Ent keeleuueenduses peaks meeldima see, millega keel millegi poolest võidaks. O elastamisega võidaks keel mitmes suhtes. Kõige päält otstarbekohasuse suhtes: ilmub vahetegemise võimalus nii mõneski juhtumuses: k u l u (kulumine) ja k u l o (eelaastane kuivand rohi), m a g u (maik) ja m a g o (seedimise orgaan), a r u (arv) ja a r o (rohulagendik), k o l u (vanad asjad) ja k o l o (auk, nupp). Yhtlasi saaks võimalikoks veel mõnigi hää Soome laensõna, mis muido, o muutudes u-ks, annaks homonüümi mingi juba keeles oleva sõnaga ja seega oleks kasustamato. Tunduvamaks saaks siis ka — ja see oleks eriti tähtis võit — vahe tud-partiitipide ja eitavi adjektiivide mõnede vormide vahel: a l a t u d (sõnast ‚algama‘) ja a l a t o t (partitiiv sõnast ‚alato‘), h a a v a t u t (рагeннaгo) ja h a a v a t o t (ilma haavata).

Mõlema lõppude sarnasusest (kui mõlemas u) tekkiv homonümism võib asja anda kahemõttelisviks. Yks niisugune sai piinlikult tunduvaks, nii et seda kui anekdooti jutusteti, yhes hiljoti peetud nekroloogis, kus öeldi umbes nii, et ‚kadunu a l a t u d tööd saavad teised jatkama‘ või ‚kadunu a l a t u d tööd kestavad meie mälestuses edesi‘.

Veel olulisem aga ja tähtsam on võit, mis o elostamine toob esteetilises suhtes. Jah, E e s t i k e e l e k ö l a v u s e l e o l e k s e l o s t e t o t u n d u v a k s k a s u k s. Mispärast? Järgmisil põhjusil.

Iga hääliko, ka iseendast ilosagi, liig sage ja tihe esinemine kahjostab keele kõlavust, eufooniast, edendades vastopidist nähtust, kõlalist inetust, kakofooniat, sest et see patostab yhe esteetika aksiomaatilise põhinõude vasto, mille järele üksikote osade ehk elementide vahel peab valitsema teatav p r o p o r t s i o o n. Esteetika

1) Yhes o-elostamisega oleks hää partitiivis siis ka elostada endine -nd lõpp, mis veel enam vahet teeks, yhtlasi ka kõlaliselt ilosam olles: ‚alaton d tego, õnnetond saatust, armetond looma, määratond merd jne. See -nd peaks olema kerge läbi viia, kui kord nt-lõpuline partitiiv tarvitusele võtta seda liiki sõnos kui ‚liige, iste, ase, habe, võti, jne.: (seda) liigent, istent, asent, habent, võtint‘.

alal seepärast isegi hää ja ilos mõjub halvasti — igavalt, tyytaval —, kui teda liig palju on. Ent u-häälikot on Eesti keeles yleliia palju, disproportsionaalselt rohkesti, rohkem kui vahest yheski muus Euroopa keeles. Iga o kohta tuleb kaks u-d. Itaalia keeles on vahekord vastopidine : yhe u kohta kaks o-d. Eesti keele teeb see u rohkus aga liig u-liseks ; eriti ohtrasti on seda häälikot sõnalõppudes, nii et sagedi muud ei ole kui üks -us, -tus, -lus, -ud, -tud, -kud, -unud, -tunud, -lunud : ,kuulutusteks kulutatud summad‘ ; — ,ainult hullud usuvad neid rumalaid uudiseid‘ ; — on juba kuus kuud uuritud neid kulunud kysimusi.‘

Päälegi on ^u iseendast juba vähem kõlav häälik ; ta on tume, kahvatu, lame, võiks öelda, kõige matim, kõige värvitomam häälikoist, iseäranis veel kaugemal esimest silpi olev rõhoto ja tarmoto u. Sellega võrreldes on o värvikam ja kõlavam häälik. Kysige lauljailt. Kysige, kumba on neil kergem ja ilosam laulda, kas u-d või o-d. Seepärast võiks pigemini o-id rohkem olla kui u id (nagu ongi Itaalia keeles). Kui aga endised o-d restitueerida, siis muutub Eesti keeleski u ja o vahekord kõlavuse suhtes proporsionaalsemaks ja väärtuslikomaks ; iga u kohta tuleb peaaegu üks o.

Seega o elostamine on keelele kasulik otstarbekohasuse, eriti aga ilo, kõlavuse, eufoonia suhtes. Tahaksin teada, kes on need, kes võivad, kes julgevad väita, et Eesti keel o elostamise läbi kõlavuse poolest vähematki ei võidaks, vaid pigemini kaotaks. Kes seda tõesti arvavad, nende esteetiline tunne ja maitse on siis kyll nyri või ebanormaalne, või nad ei oska end harjumuse tyranniast vabastada ja asja erapooletomalt vaadelda. Harjumuse tyrannia keele alal seisab ses, et ainolt see näib keeles ilos, mis kord olemas ja millega algusest saadik ollakse harjund, kuna iga uus nähtus võõrastavana ja veidrana tundub, kuigi see iseendast, absoluutselt parem, ilosam, väärtuslikom on kui endine. Niisugused isikod on seepärast naiivses vaatlusviisis kinni. Niisugused isikod, kui nendes selle juure seltsib veel teatav pääliskaudsus, ykskõiksus ja tigheidus, on siis ka kõige kalduvamad o elostamist pilkama ¹⁾.

1) Nii K. A. Hindrey, kes armastas o-d sellega pilgata, et ta u asemelle igal pool o kirjotas, õigupoolest aga õige odav ja labane pilkeabinõu, sest niisamoti võiks ju u-d naeruvääristada, seda iga o asemelle pan-

Seepärast esteetilisest seisokohast ei lase ma yleldse mitte o-le vasto vaielda, vaid ytlen otsekohe, et igayks, kes o esteetilist paremust ei tunnusta, on pääliskaudne, on arenemata maitsega, on naiivne.

O paremuse on pääle nende ridade kirjutaja ära tunnud ka Dr. J. Hurt, ja juba ligi 50 aasta eest. Ja „Eesti Postimehe“ lisas, mille tegelik toimetaja ta oli ja mille ta täitis peaaego ainoxyksi omade kirjutustega, tarvitas ta o-d ja soovitas seda yhes sellekohases kirjutuses („Eesti Postimehe“ lisaleht nr. 13, a. 1871) ja põhjendas seda, samoti kui meiegi, otstarbekohasusega (vahetegemise võimalus), kõlalise iloga ja selle olemasologa Võro murdes. Ta ytleb säääl muu seas: „Mina arwan, et meie oma kirjateele palju ilofamaš, felgemaš ja tälelifemaš teeme, kui ta mõnešt muušt murdest midagi tema tarbeks wõtame, mis tõesti kaunis ja parem kui „Tallinna teeles“; ja teises kohas: „Ütelbagu aga mulle kindel ja selge põhi, mispärašt fiin ehl jäääl u ilofam (kui o), ja ma wõtän ta rõõmuga wasto“. Ja yhes kolmandas kohas nimetab ta o-d „omaks armaksaks o-ks“ („Mu armas o saab abiš olema wahetegemises“).

Jah, mõtelge ometi te, meie vanemad mehed (Jaan Tõnisson, kadond (kahjo!) W. Reiman, J. Jõgever, M. J. Eisen, Dr. O. Kallas, K. Leetberg, J. W. Weski, A. Jürgenstein, Ernst Peterson jne. jne.), teie armas Hurt, keda te ometi kui autoriteeti ja tõsist ning tublit meest austate ja usaldate, oli o poolt, pyydis o-d elostada, tarvitas ise o-d!

Huvitav ning tähelepanдав seejuures on see: kui nende ridade kirjutajal viie aasta eest (a. 1914) o idee tekkis ja ta seda esimest korda soovitas ning yhes keeleproovis tarvitas „Katseis ja näiteis I“ (a. 1915), siis ei olnud tal aimugi, et Dr. Hurt oli sama ettepaneko teind ning o elostamist soovitand juba 43 aasta eest. Alles H. Prantsu väiksest märkusest o sõnastiko puhul „Eesti Kirjanduses“ (a. 1917., nr. 3) sai ta seda teada. See asjaolo peaks veel kõige

nes, näituseks (à la Hindrey): Tõnissuni leht „Pustimees“, mida Antun Jürgenstein tuimetab, un Euroopa sõja juuksul mitu kurda raskeid ulukurdi läbi elanud. Ja kui Hindrey on kirjutand „Oibopoo“ (pro „Uibopuu“), siis võime omalt poolt niisama kergesti kirjutada „Raamut, Kumpus, Kuidula (pro „Raamot, Kompus, Koidula).

rohkem o hääks kõnelema ja kõige sõgedamadki o vastased veenma : kui kaks isikot yksteisest rippumata ja iseseisvalt samale mõttelle on tulnud ja oma ettepanekot samade põhjustega on põhjendand, siis ei või see ometi sygavama põhjuse ta ja aluse ta olla, vaid sel on oma tõsine ja kaalov sisemine õigus ja õigustus.

Ainos argument, mille siin o vasto lasen maksa, on selle uuenduse tegeliko läbiviimise raskus, või kogoni võimatus. O vastased võiksid nii öelda: „O on kyll hää asi, tema läbi keel kahtlemata võidab otstarbekohasuse ja ilo suhtes, aga teda on võimato tegelikolt teostada, seepärast ei maksa seda uuendusettepanekot yle-ylde tehagi.“ — Sellest saame aru, sel on oma mõistlik loogika. Kes nii ytlevad, on mõistlikod. Mõistlikod, aga arad, loiod, vähe huvitet keele ilo ideaalist. Neid hirmutab raskus. Jah, neid ei huvita ega vaimostagi sel määral tulevase parema, ilosama keele ideaal, et selle saavutamiseks valmis oleksid igasuguseid raskusi võitma. Nad lepidav vähega. Harilikost, keskpärasest keelest on neile kyllalt. Pääsi neile on vaid lihtne igapäevane, praktiline, labane arusaadavus.

Ometi on keele ilo nii tähtis, nii väärtuslik asi, et selle tõstmiseks ei tohiks tyhiseks pidada ega kasustamata jätta pisematki võimalust. Sest Eesti keel on jo meie rahvusliko kultuuri peenim avaldus, meie kirjandusliko kunsti instrument. Ent instrumendi häädus on kunstnikole ylitähtis: viiulikunstnik ei leia endalle kunagi kyllalt hääd viulit ja on valmis kõige paremi meistrite omade eest maksma määratomaid summasid; laulja ei või omada kyllalt hääd häält, mille kõla ja ulatust ta igapidi pyyab tõsta. Ja kirjanikol ka ei või tarvitada olla kyllalt väärtuslik ja täieline keel, — kõigis suhtes: leksikaalses, syntaktilises, stiililises, kõlalises. Päälegi veel enam: väikerahvaste olemasolo suurim aateline õigustus on ju nende rahvuslik omapärane kultuur, mille kõige peenem, inteksiivsem ja kõrgeväärtuslikom kylg on selle keelelis-kirjanduslik avaldus. Seega kõik, mis kuidagi viisi keele väärtust tõstab, tõstab ka rahvusliko kultuuri, rahvuse enese väärtust. Seepärast peaks keelekultuur väikerahvail olema ylitähtsal, teataval ajajärgul kogoni esimesel kohal ta kultuuriliste pyyete ja huvide seas. Aga meil? Mida näeme meil? Meil n a e r d a k s e keele yle. Meil kiusatakse keelearendajaid taga.

Järelikolt esteetilise, ilolise lisaväärtuse saavutamiseks peaks tahtma, peaks püüdma o-d elostada, elostet o-d läbi viia.

Kas aga on o elostamine tegelikolt nii raske, otse võimato, nagu o vastased ütlevad? Selles on viimati kogo o-kysimuse raskuspunkt.

III.

Jah: „Aga tegelikolt on võimato o-d läbi viia!“ karjuvad o vastased, kelled ma viimati selle argumendi kui viimse kaitsevalli taha olen sundind taganema. Ja selle taga tunnevad nad endid nyyd julgeina, kaitstuina, äravõitmatomina. Nad kihavad ja lärmitsevad säääl taga suures trobikonnas; näen nende kahjorõõmlikke ja pilkavaid ilmeid; silman nende seas palju tuttavaidki nägusid ja häid sõpru. Säääl on . . . aga mis tarvis nimesid. Naelotan need yhel teisel puhul Praego ei ole selleks mahti ega vajadust. Aeg on kiire. Alustagem tormijooks.

Kysime: kas on elostetava o tegelik läbivlimine siis tõesti nii võitmata raske, nii lootuseta, nii võimato? Vaadakem seegi kysimus kõige kylgselt läbi, sest selle viimse kaitsevalli võtmattusest või võetavusest ripub o saatus. Vaadakem järele, kas on see nii kindel ja võitmato või kas selleski ei leidu yle mindavaid mulke, kergesti varisevaid kohti, äraandlikke breshe.

Selleks kujotelgem o läbimineko käiko, nagu see võiks kujoneda vähegi kohaseis olodes ja normaalselt soodsais tingimuis.

Kõige päält o äraõppimise raskuse kysimus: kas on siis tõesti nii võimato ära õppida, kus o peab u asemelle tulema? Meile näib, et mitte nii väga: otse vastopidi, see on võrdlemisi kerge asi, kui aga vähegi hääd tahtmist ja huvi. Kogo elostet o äraõppimise raskus seisab ju, nagu ülemal esitet, viies tuletuslõpus ja umbes 600-s sõnas. Lõpud ei ole midagi; teatav raskus esineb vaid nende mõne saja sõna teadmises. Aga mis on õigupoolest 600 sõna? Tyhi asi. Koolipoiss peab palju rohkem sõno ära õppima. 600 sõna! See pole ju midagi. Ei midagi sellele, kel huvi ja tahtmist on. Õpitakse ju terved võõrad keeled kätte, kus mito kymmend tuhat hoopis tundmata sõna. Häbi peaks olema tunnistada, et mälo nii nõrk, ei jaks seda mõnd sada sõnagi meeles

pidada, kus peab o olema! Muidogi ei ole siin inimeste pääajud ühesugused. Siiski on siin üks vägev kergendaja: huvi, kirg. Mille kohta inimesel kirglik huvi, see jääb talle imehästi meele. Et kuus sada o-sõna ära õpitaks, seks on vaja, et meil inimesed kõik oleksid kirglikod o-poolehoidjad. Seda kõigilt muidogi nõuda ei saa. Aga et o äraõppimist teistele ja kõigile kergendada, selleks on vaja, et esialgu vähemalt mõned, ytleme kymmekond isikot ta vasto kirglikko huvi tunneksid ja ta ära õpiksid. Sellest oleks esialgu kyllalt. Kogoni pool tosinat juba mõjoks. Või kui niigi palju ei arvata tulevat, siis isegi kolmest agarast poolehoidjast jatkuks esialgu. Äärmisel korral võiks leppida isegi kahega. Seisokord ei oleks siis veel mitte lootuseta. Ka kui mitte kedagi teist, kui ainolt yks. . . Ka see yks oleks e s i a l g u kyllaldane, et asja käima, et l a v i i n i v e e r m a p a n n a. See kymmekond, pool tosinat, kolm, kaks või ainolt yks õpib o tarvitamise sõnaraamatu abil ära ja avaldab artiklid, kirjutusi, raamatuid elostet o-dega. On kord mõningaid raamatuid olemas, kus elostet o-d tarvitet, siis on teistel juba kergem, märksa kergem o ära õppida: lihtsast lugemisest hakkab meele jääma, mis sõnades on u asemel o. Ja niiviisi, mida rohkem o-list kirjandust ilmub, seda kergemaks muutub ta äraõppimine. Ta jääb tahtmata meele. Sa ei taha teda ära õppida, aga sa õpid ta ära, lihtsalt seega, et o-list teksti loed. Ja arvan, et juba kymmend romaane ja samapaljo õpetlikke raamatuid o ilosasti kätte õpetaksid. Ainolt harukorral tuleks vahest veel mõne sõna pärast sõnastikko vaadata. Mõtelge: a i n o l t k a k s k y m m e n d r a a m a t u t (igayks läbistikko mitte alla 200 lk) l a h o t a b m e i d o o s k a m i s e s t! Ja kui viimati veel nii kaugelle saajakse, et ilmub o-dega mõni kuukiri või kogoni päevaleht, yhes sellega suur osa uuemat algupärast ja tõlkekirjandust ja seda aastate jooksul loetakse, siis on igayhel, kel vähegi silmamälo, o õige tarvitamine käes. Ja kui siia juure veel oletada, et viimati koolideski. . . Igatahes poolkymmend aastat kirjandust ja ajakirjandust juba õpetaks meie kogo haritud lugejalle publikumile o tarvitamise kindlasti kätte. Igayks kirjanduse lugeja peaks siis juba ise võima o-d kirjas õigesti tarvitada.

Et aga nii palju kirjandust ja ajakirjandust (viimati suurem hulk ja kogoni kõik) hakkaks o-dega ilmuma, see oletab, et o-reform

saaks vägevaks, valdavaks liikumiseks, mille poolehoidjais hakkasid paremad kirjanikod, tooniandev osa kirjanduslikest haritlastist, mõjokaist seltskonnategelasist, kes seda igapidi pyyaksid toetada ja edendada. See synnib aga siis, kui o elostamise kasulikkusest aru saajakse ja kui seetõtto o ikka enam ja enam meeldima hakkab, armsaks saab. Ja seda o meeldimistki edendab sagedam o nägemine; vähemalt esialgne võõrastamine väheneb (muidogi kui mitte juba teatava hukkamõistva ja vihkava eelarvamisega o-raamatute lugemisele ei asuta). Võõrastustunde vähenemine ja harjumine valmistab pinda ja eeltingimusi o poolehoidmiselle: siis ollakse ka ise enam valmis o-d tarvitama hakkama. Ja tõepoolest: kui on o-d kauemat aega loetud või kirjetet, siis see läheb nii omaseks ja armsaks, et u selle järele järsku tundub võõrastavana ja vastomeel-sena. Ja kui veel saaks need 20 o-list raamatut lugeda, või kogoni poolkymmend aastat kirjandust ja ajakirjandust, siis ei tahaks u-d enam nähagi; tekstide keel, kus elostet o asemel u, teeks siis samasuguse veidruse ja äraiganuse mulje ja meeoleo kui Jannseni aegne vana kirjaviis.

Mis puutub poolehoidmisse, siis on kindel, et o-le tõuseb poolehoidjaid, eriti noorsoos, sääI kogoni vaimostetuid ja agaraid, nii pea kui asjale esimene hoog on antud, esimesed soliidimid raamatud o-dega ilmud, mõni tooniandev kirjanik oma poolehoidmist o-le osotand. Ja selles o-polehoidjate nooremate rühmas on tingimata ka kirjanduslikke jõudusid, mõni tähelepandavam annegi, ja nende mõjol võtab liikumine noorte seas ikka enam maad, paisub suureks, kisob hulga paremaid noori kirjanikke kaasa, selle mõjol varsi kogo noorsoo. On asi juba nii kaugelle edenend, siis on o poolehoidmise võit kindel ja o o n k i r j a s l ä b i l ä i n d. Kui täieliselt, see on siis vaid veel aja kysimus.

Järelikolt o-reformi teostumine kirjasa ei ole iseenesest sugugi nii raske ja võimato asi. See ei oleks ju sääI päältnäha muud midagi kui mingisugune ortograafia reform, mis kirja välist kujo vähe, vaevalt märgatavalt muudab (paljo vähem kui omal ajal yleminек vanast kirjaviisist uude) ja mille äraõppimine eeldaks teatava mälo pingotuse. Päälegi ei peaks o mitte hoopis võõras olema meie silmale: esineb ju see vanemas kirjaviisis, mida meil vist kõik on juhtund nägema vanemais, isa-isa aegadelt alalhoidund

raamatuis, igatahes aga kirjandusloo läbivõtmisel lugedes vana kirja-
viisiga tekstiproove. Üleüldse: o kui ortograafia probleemi raskus
on vaid mälo kysimus: 600 sõna. Selles kõik.

Mis o oskamist (s. o. teadmist, mis lõppudes ja sõnatüvedes
u asemelle o tuleb) kergendab, on Soome keel, kus endine on
kirjas ja kõnes pysind: talo, kirjo(i)tan, jalkoja (= jalgo), onnet-
tomat (= õnnetomad), onnetonta (= õnnetond), iloizat (= ilo-
sad), kuusikolle (= kuusikolle) jne. Seepärast see, kes Soome
keelt oskab, teab sellesamaga kõik lõpud ja suure hulga sõnatüvedid,
kus u asemelle tahetakse uuenduslikolt o panna; tal jääb ära õppida
veel vaid paar sada Eesti o-tyvisõna, mida Soome keeles ei ole.
Järelikolt teeb Soome keele oskamine o-reformi oskamise enam kui
poole kergemaks. Seepärast, kes Soome keelt opib, õpib yhtlasi
ka o-sõno. Kuid Soome keel mitte yksi ei kergenda o-sõnade
õppimist, vaid ta yleüldse harjotab meie keeletunnet o-dega, teeb
nad meile omasemaks, armsamaks, nii et enam nii võõrastavad ja
veidrad ei tundu olevat, vaid ysna loomulikod ja ilosad.

Et tulevikos ettenähtavasti meil ikka enam hakatakse Soome
keelt õppima, oskama ja lugema, siis võib kindlasti loota, et o-re-
form seeläbi toetust leiab ja selle soovitetavusest paremini hakatakse
aru saada ja seda juba iseenesest, ilma iseäralise õppimiseta tea-
tava määrani oskama. Soome keel seega valmistab o-le pinda.
Õppige Soome keelt, siis õpite ka o-d. Edendage Soome keele
õppimist, siis edenete ka o-d!

Kuid et o-reformi läbimine oleks täieline ja õige, selleks ei
ole kyllalt, et see ainolt kirjas synniks — see on vaid asja yks
pool — vaid vaja, et kirja järele ja kirja mõjol hakataks elostet o-d
ka kõnekeeles tarvitama. O läbiviimine kirjas, nagu nägime, on
võrdlemisi lihtne asi — sellega saab toime. O elostamise pääraskus,
tõsine raskus on õigupoolest ta teostamine kõnekeeles ehk, pare-
mini öeldud, häälimises.

Jah, kas on loota, kas on kujoteldav, et kirja mõjol o-d ha-
katakaks ka kõnelema, kõnes häälima, s. o., et mitte yksi ei kirjote-
taks näituseks: ,talo kados silmist, — kahjolikod asjad, — elotamad
— ta kirjotas talle pikki kirjo‘ —, vaid ka nii kõneldaks, nii hääli-
taks? Vastusest sellele kysimusele ripub viimises jaamas kogo o

saatus: kui see jaatav, siis läheb o lõplikult läbi, kui see eitav, siis tõesti ei maksaks o-d elostama hakatagi. Kui elostamine rahva häälimises ei teostuks, siis jääks ta tõesti lihtsaks ortograafia reformiks, yсна tarbetomaks, sest et sellega siis ortograafiat meelega ilmaasjata raskendetak. Ei, o-d peab hakkama ka kõnelema. Ons see nii võimato? — „Võimato jah, võimato jah, hoopis võimato, yсна võimato, täitsa võimato“, kuulen vastaseid kooris mõirgavat selle viimse kaitsevalli viimse käänako nurgast, kuhu nad olen surund; näed nende näod, mis juba olid võtnas resigneerund ilmet, uuesti tõmbuvat võidorõõmsaks ja ilkuvaks irveks. Mina aga ytlen: Ei mitte nii väga võimato. Kõik siingi lõplikult ripub vaatekohast ja tahtest. Ja on palju asjaolosid, mis selle hääks kõnelevad ja sellegi lasevad võimalikona ja teostatavana paista. Selleks vaatame kujutluses o läbimineko käiko kõnekeeles.

Asi on selles, et meie õigekirjutus on foneetiline. See teadvus on meil kõigil olemas. Iga tähe muutus kirjas oletab ka vastava häälikomuutuse häälimises, või õigemini, kirjas tehakse muutusi seepärast, et need kõnekeeles olemas on või olema peavad. Seepärast kui pro ‚poissa, pyssa, pilita‘ jne. nnyd kirjotetakse ‚poisse, pysse, pilte‘, siis peab ka nii kõnelema; samoti need, kes kirjutavad ‚kirjotand, kirjotet, liigent‘, tahavad, et nii ka räägitaks. Samoti ka o suhtes: kui kirjotetakse o, siis on kõigil see tunne ja teadvus, et nii tuleb ka lugeda, häälida, kõnelda. Jah, öeldakse, võib ju kyll nii lugeda ja loetaksegi nii, aga ainolt lugedes ja kõnet pidades, ainolt kui raamat või käsikiri silme ees; muido aga igapäevases kõnekeeles häälitakse ikka edesi u; sest kõnekeeles kõnelemine synnib nii nobedasti ja ebateadlikolt, et raske on seda kontrolleerida ja juhtida teadvusel, mille kogo tähelepänevus on sisulise kylje poole pöördud; lyhidalt, räägitakse vana sissejuurdund harjumuse järele ikka edesi u, kuigi teatakse, kus o peab olema, ja tahetakse o-d tarvitada. — Tõsi kyll, nii see just on. Aga sellega pole veel öeldud, et õige o-kõnelemise omandamine ja kättehharjutamine võimato oleks. Muidogi, j ä r s k u, yhekorraga o-d kõnekeeles tarvitama hakata on raske ega saa seda kellegilt nõuda; o tarvitamise äraõppimine kõnekeeles võib syndida vaid pikkamisi, vähehaaval. Esiti muidogi häälitakse o-d ainolt, kui trykitud või käsikirjaline tekst silme ees, s. o. ette lugedes või

ettekannet ja kõnet pidades käsikirja järele, ja esialgu nõuab o äralugeminegi teatavat tähelepanevuse pingotust, et mitte kogemata vana harjumuse mõjul u-ks lugeda. Valjusti lugemine aga harjutab kõrva o-d kuulma ja suud häälima. Seda harjotab viimati ka paljas lugemine silmadega, sest et ettekujotuses ikkagi kuuleme nii, nagu on kirjotet, s. o. o-d. Lugemise ja ettelugemise mõjul saab varsi olema isikoid, kes võivad o-d tarvitada ka kõnekeeles, s. o. ilma ettekirjotet tekstita, pääst kõneldes. Seda saavad nad esialgu tegema vahest ainult avalikes ettekandeis, kõnedes, läbirääkimistes koosolekoil, sest et avalikolt kõneldes inimene tahtmata pyyab korrekti, kirjotetavale keelele lähest keelt kõnelda, ja teiseks siis ka nagu kohasem ja loomulikom on seesugust raamatulisemat keelt tarvitada, kuna igapäevases jutuajamises seda vahest pedantsuseks ja affektatsiooniks peetaks, millega kardetakse naeruväärseks saada. (See oletab muidogi, et o juba kirjas läbi läind, sunduslikoks tunnistet, ylelyldiseks saand; sest alles pärast o läbiminekot kirjas võib o läbiviimine kõnekeeles teravaks aktuaalsuseks tõusta). Seeläbi saab o tarvitamine kõnes varsi olema mingi ametlikoma, pidolikoma keele omaduseks ja nõudeks, mida pyytakse täita ylelydse juhustes, kus peab kõnelema korrekti kirjakeelt, nagu avalikes kõnedes, ettekandeis, loengois, jutluisis jne., kuna kodo, igapäevases läbikäimises, u endist viisi häälimises edesi kestab. Seeläbi tekib esialgu teatav kahekeelsus, vastolo, lõhe pidolikoma ja ametliko kirjakeele ja igapäevase kodose kõnekeele vahel. Aga mis sellest? See saab ju olema vaid ajotine. See lõhe ja see ajotine kahekeelsus tekib ju niikuinii, kui keeleuuendus läbi läheb, sest niisuguseid vorme kui „kaotet võtint“ (pro kaotatud võtit) ja i-mitmuse ja kogoni kõiki lyhemaid mitmuse partitiive ka ei osata ju kohe igapäevases kõnekeeles tarvitada, vaid nendegi järjekindel ja instinktipärane tarvitamine nõuab pikalist harjumist.

Kuid see vahe, see vastolo kirja- ja igapäevase kodose kõnekeele vahel ei saa olema jäädav: vähehaaval mõjob esimene teise pääle ja tõmbab ta endalle lähemalle. Isikod, kes avalikel kõnekoosolekoil võivad o-d tarvitada (ilma teksti abita, pääst kõneldes), võivad seda viimati ka igapäevases, kui nad seda tahavad. Ja tahtjaid juba leidub. Nende eeskujo mõjob teiste pääle ja leiab järeletegemist, hakkab kylge. Seda mööda hakkab ka kadoma häbene-

mine ja pedantsuse ning affektatsiooni kartus. Siin on väga suur mõjo ka inimeste teadvusel ja seisokohal, nimelt sel, et o-de tarvitamine on õige, korrekt kirjakeel, mida peab pyydma õppida kõnelema, kuna u-dega kõnelemine on labane, harimata, ebakorrekt, vigane igapäevane keel. Ja et esialgu haritlased need on, kes pyyavad ja oskavad oma kõnekeele ka o suhtes kokkokõlasse viia kirjakeelega, kuna lihtrahvas u-d edesi tarvitab, olles keele korrektuse ja kirjakeelsuse nõudest vähem teadlik ja hooliv, siis omandab u tarvitamine kõnekeeles o asemel mingi labasuse maigu, saab harimattuse pitseri, naeruväärsuse kõla. U-line kõnekeel langeb rahvamurde astmelle alla; u-d tarvitada kirjakeelse o asemel on niisama kui võromurdeliste vormide (,yts laits läts vällä' pro ,yks laps läks välja) tarvitamine kirjakeeliste asemel. On see teadmine ja teadvus valitsevaks saand, siis pyyab igayks sellest põlatud kõnekeelest vabaneda, nagu pyyatakse vabaneda murde iseärasustest ja naeruväärsustest, ja katsutakse oma kõnekeelt võimalikolt lähendada ylelydiselle kõnekeelele. O-dega õigesti kõnelemine saab viimati yheks haritud inimese tundemärgiks, mida igayks pyyab omandada, (nagu Inglis keeles h õige häälimine sõnade alguses). Isegi vähema kooliharidusega isikod, töölised, talopojad, nimelt noorem põlv nende seas, katsob seski suhtes haritlaste taoliseks saada (nagu ta seda pyyab muudegi väliste seikade, nagu riiete, kommete, pahede suhtes). Ainolt vanem põlv kui konservatiivsem ja selle poolest ykskõiksem, jääb oma u-de juure ja läheb nendega hauda. Soodsais tingimuisis võib seega o omandamine kõnekeeles kogo rahva poolt syndida võrdlemisi kergesti ja lyhikese ajaga, nii pea kui see kord kirjas on ametlikos muutund ja seda haritlased tarvitavad ning koolides õpetetakse.

Muidogi, kordame veel, teatav kahekeelsus esialgu synnib, isegi haritlaste juures, kelle sennine kõnekeel korruga alandetakse rahvamurde seisokohale. Aga seda synnib alati järsemi ja põhjalikomi keeleliste reformide ja revolutsioonide aego; nii on see praegogi Greekamaal, kus uuendet (õigem: vanastet) kirjakeel veel pole jõudnud täiel kujol haritlastegi kõnekeeleks saada, kuid seks ettenähtavasti lähemas tulevikos paratamata saab.

Kuid seesugune mingi hääliko kunstlik ymberõppimine, nii võimatona ja pöörasena kui see mõnele näibki — mispärast meilgi ei taheta o-uuenduse võimalikkusse uskoda —, isegi midagi sellesarnast

on keelde ajaloos ometi juhtund. Me ei tarvitse väga kaugelt otsima minna: meie oma lähedane naaber ja sugulane Soome keel pakob selle hämmastava ja kuulmata juhtumuse. Soome keeles on nimelt konsonant d teatavas mõttes täitsa kunstlik häälik¹⁾. Rahvakeeles ta puudub. Esineb ainult kirjakeeles ja haritlaste kõnekeeles, kuhu ta saadud kohalikost Rootsi keelest. See d on kirjakeele sattund see-läbi, et sellega hakati märkima yht nyud kadond häälikot, mis oli kujonend Soome t-st (meie d-st) ja mis arvatakse kõland umbes kui pehme Inglis th. Rahvamurdeist aga on ta nyud kadond. Yhtedes murretes tarvitetakse selle asemel r (lehret, kahreksa, saara), teistes korvab d hääliko häälik l (lehet, kahleksa, saala) või mitte midagi (lehet, kaheksa, saa'a). Viimane (d kado) on omane just Karjala keelele. Et „Kalevala“ on Karjala keelel loodud ja kirjutet, siis ei ole „Kalevalas“ yhtki d-d. Jah, Soome kirjan-duse kõige kuulsamas, kõige tähtsamas teokses „Kalevalas“ ei ole yhtki d-d! See puudub säääl täiesti. — Kirjakeelt kõnelema õppides peab rahvas ka d hääliko ära õppima, mis esialgu teatavat raskust teeb. Maalt, talorahva seisosest pärit olevad haritlasedki ei ole kõik veel harjund seda igapäevases kõnekeeles tarvitama, vaid on siin alles oma kodokeelee mõjo all. Nii tunnistas Soome keeleteaduse professor E. Setälä ise, et ta kodoses keeles tarvitab d asemel mingisugust yhelöögilist r häälikot. Ainolt pidolikomas keeles, ettekande keeles tarvitetakse yleldiselt d häälikot.

Jällegi yks argument o kasuks: võib ja peab Soome rahvas omandama ja ära õppima aiva uue t u n d m a t a hääliko, miks ei või siis Eesti rahvas harjuda yhe hääliko asemel tarvitama yht t u n t u d teist häälikot?

Aga kas see siiski ikka nii läheb, ytlevad kahtlejad ja kõhe-lejad, siin meelee tuletades Hurti katset o-d elostada, mil tagajärge ei olnud. Kuid ei ole loogiline Hurti tagajärjetomast katsest niisu-gust järeldust teha, nagu ei saaks yleldse mitte o elostamist läbi

1) See Soome d pole mitte see, mis Eesti d. Vahe on järgmine: 1) Eesti d on kõlato (stimmlos, puheääneton), kuna Soome d on kõlaline, hääleline (stimmhaft, puheäänellinen); 2) Soome d artikuleerimise koht on kõrgemal kui Eesti d oma; keele ots puudutab hamba-igemeid, kuna Eesti d häälides ülemisi hambaid.

viia. Et Hurti katse läbi ei läind, on arusaadav. Selles on syydi tolleaegsed olod ja Hurt ise. Tol ajal saadi keelekultuuri tähtsusest veel vähem aru kui nyyd; tolle aja tegelaste ja inimeste meeled olid kinni liig algeliste kysimuste kallal, et neil veel oleks aega ja huvi jätkund keele-esteetika peenuste jaoks. Päälegi oli tolleaegne väimsus veel pääliskaudsem ja pinnapoolsem, mida näitab nende suhtumine rahvuskysimuse kohta, mis neile oli siiski kaunis pinnapoolne paraadvaimustus, oletuli, mis tegeliko elo proosaliste tuulde käes kustus. Hurti syy oli see, et ta liig vähe propagandat tegi, yhtki sõnastikko ega raamatut o-dega ei avaldand ja asjast liig rutto ja kergesti loobus. Kui Hurt oleks asja hääks suurema energia liikuma pannud, selle oma eloylesandeks teind, kes teab, ehk kirjotetaks meil siis juba ammo o-dega. Nyyd aga on olod teised: nyyd on keelkysimused, keeleline liikumine teravasti päevakorral, nyyd on nende ridade kirjotaja selle teind oma eriylesandeks, nyyd on publikumis, noorsoos, kirjanikkode juures tõusnud arusaamine keeleuuenduse tarvilisvest, yhesõnaga, nyyd on vastovõtlikkus kymme korda suurem kui ligi 50 aasta eest. Ja päälegi nyyd on inimesed revolutsioonidega, sygavate pööretega harjund. See tähendab ka palju. Maa ilma sõda ja selle tagajärjed mujal ja meil on seega meie keeleuuenduselegi kasuks tulnud. Vastovõtlikkus uuenduste vasto on suurem kui kunagi enne; pind on soodsam kui eales enne ega pärast. **S e e p ä r a s t t a r v i t a g e m j u h u s t !**

Aga, — pyytakse meile veel viimist vastoheidet teha, — öeldakse: kui see kõik niiviisi võib kujoneda, siis nõuab see suurt jõupingotust, **e n e r g i a k u l u**, mille mõneks muuks „kasulikomaks“ otstarbeks võiks ära tarvitada. Kuid seegi viimne vastoargument osotub olevat petlik, sofistlik. Sest leiame, et energia, mis ära läheks o läbiviimiseks kirjas ja kõnes, moodostab vaid äärmiselt väikese murdosa kogoenergiast, mis rahvas omas kogostikos omab. Te, kes kardate ja kurdate o läbi syndivat energia kado, hoidkem pigemini oma kurtmine nende nähtuste jaoks, kus tõesti on tegetmist tarbetomi, kogoni kahjolikkode pillamistega, nagu alkoholism, erotism ja kõiksugu muud tervise rikkumised rumalusest, ahnusest, hoolitusest, hoolimattusest; edesi, suitsetamine, päevad otsa cafédes konutamine, logelemine, laisklemine; edesi, kõiksugu yhiskondlikod väärnähtused nagu toidoainete võltsimine, liiakasuvõtmine, lohakas

töötgemine, ettevõtlikkuse puudus. Nende väärnähtuste läbi syndiv rahva energia kulu kõrval on ärakadov väike osa see energia, mis o elostamiseks ära läheks. Yksi alkoholismis hävineva energiamääraga saaks mito o-reformi raskuselist keeleuuendust läbi viia. Päälegi sünnib o läbiviimises energia kulu ilosa, ideaalse asja hääks: keele ilo tõstmiseks. Sellest vaimostet olla, seda õhotada, selleks töötada ja vaeva näha, selleks aega, jõudu ja raha ohverdada — sellega vähemalt ei tehta halba, vaid vastopidi kultiveeritakse vaimlisi harrastusi, peetakse ideelist võitlust, edendetakse idealismi.

Seepärast kõik, kes vähegi tunnustavad o-reformi kasulikkust, toetago ja edendago seda. Teie aga, kes te just vaenolised pole, vaid ükskõiksed olete, ärge vähemalt töötage vasto, ärge avaldage omi kõhelemisi, oma skeptitsismi, ärge toonitage raskusi. Te poolehoidjad aga, tehke kõik, mis aitab o-reformi võidole. Kui te olete kirjanik, kirjutage ja avaldage mõni raamat või vähemalt mõni kirjutus või artikkel o-dega, kas või ainult katseks, prooviks, seks et näidata, et te o poolt olete. Kui te olete kirjastaja, kirjastage mõni o-raamat või vähemalt broshyyr, kas või ainult katseks, prooviks, seks et näidata, et te o poolt olete. Kui te ei ole kumbki, vaid ainult liht surelik, siis õhotage, tehke kihotustööd, soovitage, avaldage oma poolehoidmist, oma hääkskiitmist, oma mitte-vasto-olemist. Kõik see saab mõjoma, kiirendama. Sest kirjanikod on seda kalduvamad kirjutama ja kirjastajad seda kalduvamad kirjastama o-kirjandust, mida rohkem nad näevad ja teavad olevat o poolehoidjaid publikumi seas. Ja kui mitte mujal, siis tarvitage o-d omas erakirjavahetuses, päevaraamatulistes märkustes jne. See on juba selleks hää, et end ise o-ga harjotada ja o-lõpud ning o-sõnad ära õppida. Kui teil julgust on, pidage mõned avalikod kõned o-dega.

Toetage o-liikumist rahaliselt. Asutage o-kapital (o-kirjanduse soetamiseks ja o-propaganda tegemiseks). Siis on ka neil 20-nel soliidil raamatul võimalik pea ilmuda, mis, nagu seletet, o reformi alustamiseks tingimata tarvilised on. Sest niisugust suurt ja tähtsat asja kui o-elostamine, seda, kas ta saab meeldima, kas ta poolehoidjaid leiab, kas ta võib intensiivse liikumise sünnitada, mis tarviline lõplikoks läbiminekoks, — seda kõike ei saa teoreetiliselt ära otsustada, vaid tuleb tegelikolt proovida. Ja selleks läheb vähemalt 20 soliidid ja hääd raamatut ära. Nimelt soliidid ja hääd, mis yks-

kõik missugust, vaid niisugust, mis oleksid huvitavad ja väärtuslikud nii sisult kui vormilt: kymmekond hääd ja väärtuslikko romaani ja niisama palju õpetliko ja teadusliko sisuga raamatut (mitte kitsalle eriteadlaste ringkonnale, vaid niisugused, mida kogo haritud publikum huvitusega loeks). Veel parem oleks, kui hakkaks ilmuma ka mingi o-line ajakiri. Nii suur hulk o-teksti juba jaksaks inimesed sel määral o-ga harjotada, et esialgne lihtsast harjumattusest ja uudusest tulev subjektiivne võõrastuse ja võikuse tunne kaoks, mis takistab o objektiivist paremust tajumast. See on äärmiselt tähtis: enne kui tohib o kohta oma lõplikko otsuse lausuda, peab temaga juba olema teatava määrani harjutud. Esimest korda o-d nähes ei jaksata olla erapooletu; u asemel olev o tunduv ainult veider, naljakas ja muud midagi. Alles vähehaaval, kui esimene võõrastuse tunne kadond, hakkab elostet o iloline väärtus selguma. Üleyldse võiksid kirjanikod ja kirjastajad julgesti mõned raamatut kohe o-dega avaldada, sest et raamatud selle läbi vähematki ei kaotaks: o ei takista ju arusaamist, ta ei too sisse yhtki uut vormi ega tundmata sõna. Raamatud ei kaota suurt midagi, ka kui o mitte läbi ei lähe. Kui aga o viimati läbi läheb terves kirjanduses, kogo rahva kirja- ja kõnekeeles (esiti muidogi haritlaste omas), siis on meie keele alal syndind midagi erakordist, midagi suurt, midagi uut ja ainolaadist maa pääl keelde arenemis-alal: yks häälik on kogo rahva poolt teadlik-tahtlikolt teiseks muudetud.

Seega o elostamine, kui ta teostub, oleks tähtis saavutus meie pyydmisses keele kaunima kõlavuse poole, yhtlasi andes meie rahvuslikole kultuurile yhe ainolaadse nähtuse kordasaatmise au.

Trykiwigade õiendus

trykitud peab olema.

lehekylg 7, rida 11 yltalt:	Päälegi on o	Päälegi on u
20 " 18, " 13 "	keelkysimused	keelekysimused
" 20, " 15 "	raamatut	raamatud.